

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ імені Г.С. СКОВОРОДИ

ІСТОРИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

МАТЕРІАЛИ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

«УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ:
ІСТОРИЧНИЙ АСПЕКТ»

(29 травня 2020 року)

Харків – 2020

ББК 63.3 (укр.) р

*Затверджено Вченою Радою історичного факультету
Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.
Сковороди
Протокол № 13 від 29.06. 2020 року*

Редакційна колегія:

Гончарова О. С., канд. іст. наук, доцент, зав. кафедри історії України
Луценко М. В., канд. іст. наук, доцент кафедри історії України
Єгоршина О. О., ст. лаборант кафедри історії України

Збірник наукових праць вчених та студентів історичного факультету
ХНПУ імені Г. С. Сковороди. – Харків, 2020. – 164 с.

29 травня 2020 р. у Харківському національному педагогічному університеті імені Г. С. Сковороди відбулася наукова конференція «Українське державотворення: історичний аспект», в якій взяли участь викладачі, аспіранти, студенти вишів та учителі загальноосвітніх шкіл Харкова. Доповіді охоплюють коло питань, пов'язаних з історією української революції 1917-1921 рр.

Видання розраховане на науковців, студентів, усіх, хто цікавиться історією України.

Тексти подаються в авторській редакції. За достовірність фактів, посилань, приміток, коментарів відповідає автор (автори) публікації.

Мартінова І. С. , кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди <i>Ставлення української освітянської інтелігенції до процесу державотворення у 1917 - 1919 рр.</i>	118
Моїсєєва Н. І. , доктор економічних наук, професор, зав. кафедри ЮНЕСКО, філософії людського спілкування та соціально-гуманітарних дисциплін Харківського технічного університету сільського господарства ім. П. Василенка <i>Соціально-економічне підґрунтя конфлікту Центральної Ради з німецько-австрійською адміністрацією і консервативними колами України</i>	130
Павліченко О. О. , кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба <i>Участь В. К. Липинського в Українській демократично-хліборобській партії</i>	134
Полупанов Д.С. , викладач Харківського комп'ютерно-технологічного коледжу НТУ ХПІ <i>Програма УПР з реорганізації політичної системи ЗСПР</i>	140
Селезньов О. І. , студент 1-го року навчання магістерського рівня історичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, науковий керівник - Богдашина О. М., доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди <i>Українська преса як джерело з історії української культури, освіти та науки 1917-1920-х рр.</i>	141
Сопельняк А. С. аспірантка кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди, науковий керівник - Богдашина О. М., доктор історичних наук, професор, професор кафедри історії України Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди <i>Роль Я. Р. Дашкевича в дослідженні періодичних видань часів Української революції</i>	146

папір прийшов кудись-там з'явитись. Вій пішов, й дали йому призначення на Кавказ» – розповіла Тетяна Миколаївна Паршину [4, с. 72]. За однією версією, Київ Булгаков залишає на початку вересня 1919 р. [6, с. 45], за іншою – в серпні [5, с. 91]. Ця неточність породжує питання: Булгаков поїхав на білий південь по мобілізації при білих, чи при більшовиках, сам. Це питання ще потребує додаткового дослідження.

Таким чином, Булгаков як російський інтелігент з імперською свідомістю не міг уявити Україну поза Росією. Ідея української державної самостійності була йому чужою й неприйнятною. Для білогвардійського офіцера і більшовицькі війська, і українські вояки, що ввійшли до Києва в січні 1918 року, були ворогами, які загрожували «єдиній і неділимій» Російській імперії розпадом. Поряд з цим він – киянин у своїй любові до Міста, переживаючи з ним усе, що відбувалося тоді в Україні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Булгаков М. А. Избранные произведения: в 2-х т. К.: Изд-во художественной литературы «Дніпро», 1989. Т.1. 766с.
2. Варламов А. Н. Михаил Булгаков. М.: Молодая гвардия, 2008. 840 с.
3. Воспоминания о Михаиле Булгакове. М.: Советский писатель, 1988. 528 с.
4. Паршин Л. К. Чертовщина в американском посольстве в Москве, или 13 загадок Михаила Булгакова. М.: Книжная палата, 1991. 206 с.
5. Чудакова М. О. Жизнеописание Михаила Булгакова. М.: Книга, 1988. 672 с.
6. Яновская Л. М. Творческий путь Михаила Булгакова. М.: Советский писатель, 1983. 320 с.

Мартинова І.С.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії України
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди

СТАВЛЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ОСВІТЯНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ ДО ПРОЦЕСУ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ У 1917 – 1919 РР.

Базовою основою українського національного руху ХІХ століття по більшості була освітянська інтелігенція: науковці – викладачі університетів, вчителі середніх і початкових навчальних закладів. Вони брали участь у громадівському русі і виконували його головне завдання: поширення «території» вживання української мови, перетворення її на мову освіти і науки, творення українського національного міфу через розвиток національної історії, етнографії, літератури. Поширення української національної ідеї відбувалося також через освіту, перш за все освіту українською мовою. Як ми знаємо, в імперії цей процес нагтовхувався на великі труднощі навіть на початку ХХ століття.

У 1917 році стратегічна мета українського національного руху стала, як ніколи, близькою. Перша світова війна і Лютнева революція в Російській імперії відкрили для українців можливості державотворення. Рушійною силою цього процесу стала інтелігенція, зокрема освітянська. Як склалися її стосунки з українськими урядами, як українські освітяни сприймали політику цих урядів?

Участь української освітянської інтелігенції у державотворчих процесах розглядалася як самими учасниками цього процесу [1,2] так і істориками. М. Кукурудзяк і М. Собчинська [3] Т. Осташко [4], Сорочан Н. А. [5] вивчали діяльність Всеукраїнської учительської спілки, Орел Ю. В. [6] торкалася проблеми українізації освіти, Шейко В. М. [7] звертався до проблем відносин влади і інтелігенції в зазначений період, але з акцентом на радянську владу. Проблема ставлення освітянської інтелігенції до українських урядів потребує подальшого вивчення.

Центром політичного життя в 1917 році, безумовно, був Київ, де відбувалися найвизначніші події революції: від творення Центральної Ради

до організаційного оформлення освітнього руху в Україні. Спочатку його очолювали громадські організації, серед яких найважливішу роль відігравало Товариство Шкільної освіти, створене в березні 1917 року, про що було повідомлено його головою І. Стешенком у першому номері газети «Нова Рада». Там же прозвучало звернення до українського вчительства зібратися на з'їзд і оголошено його програму. Фактично воно виконувало функції центрального державного органу в справах освіти, компенсуючи бездіяльність Тимчасового уряду. Утворена Товариством Головна Шкільна Рада, по суті, була першим офіційним українським державним органом у справах освіти. Головне питання, що турбувало тоді українське вчительство, було питання українізації освіти [8,9]. До скликання Всеукраїнського професійного вчительського з'їзду роль об'єднуючого центру виконувало Тимчасове бюро, яке було обране на цих зборах. До його складу ввійшли 6 представників від учительських курсів /по 2 від кожного типу курсів/ і по 1 представнику від шкільного відділу Центральної ради і Товариства шкільної освіти. Його основним завданням була організація Всеукраїнської вчительської спілки, написання статуту і підготовка до з'їзду.

У квітні 1917 року відновила свою діяльність Всеукраїнська вчительська спілка, яка по суті була профспілкою українського вчительства і тому акцентувала свою увагу не тільки на питаннях змісту освіти, а і виступала виразником і захисником прав вчителів. У травні 1917 р. відбулися українські учительські курси, які дали змогу вчителям відчувати необхідність об'єднання своїх сил. 31 травня 1917 р. при закритті інструкторських курсів було визначено завдання: "...складати професійні місцеві /районні/, повітові і губернські спілки, маючи на меті з'єднати їх у Всеукраїнську вчительську спілку". На цих же зборах були обрані представники в Тимчасове Центральне бюро Всеукраїнської вчительської спілки – А. Я. Баккалінський та М. І. Оляничук 1. С. 117].

Проголошення автономії України і створення першого її уряду Генерального Секретаріату створило абсолютно нові політичні умови для

освітянської інтелігенції. Більше непотрібно було протистояти імперським амбіціям, витратити масу зусиль на доведення необхідності українізації освіти. Тоді ж було утворено Генеральний Секретаріат Освіти на чолі з І. Стешенком. У продовж травня - серпня 1917 р. Всеукраїнська вчительська спілка діяла найбільш інтенсивно. Це був час заснування місцевих спілок і приєднання їх до Всеукраїнської спілки. Губернські повітові вчительські спілки закладалися, переважно, на губернських учительських з'їздах.

13 серпня 1917 р. почалася робота I професійного вчительського з'їзду. На з'їзд прибув 141 делегат, вони представляли 13169 осіб, із них до Всеукраїнської вчительської спілки приєдналося 4692 [1. С. 117]. На з'їзді було затверджено Статут, який визначив мету, завдання та основні напрями діяльності ВУС. Зокрема, там зазначалося, що Спілка засновується для боротьби за корінну перебудову народної освіти в Україні, щоб вона була побудована на принципах демократії, свободи та почуття національної свідомості [11]. З'їзд схвально ставився до думки про необхідність професійної організації українського вчителства.

Зацікавлене обговорення викликало питання про представництво Всеукраїнської вчительської спілки в Центральній раді. З'їзд ухвалив резолюцію про вибори представників: по 5 представників від кожної губернії, від Києва – 10 депутатів і склад бюро спілки. Було визнано можливим обрати перший склад представників на з'їзді, а коли виникнуть всі губернські спілки, то будуть проведені перевибори на місцях [12].

Основними завданнями Всеукраїнської учительської спілки були визначені: організація освіти на засадах науки, націоналізації, демократизації та децентралізації, захист культурних, юридичних і економічних інтересів українського вчителства.

Після з'їзду почало діяти Центральне бюро ВУС, головою якого було обрано С. Русову. Воно активно почало впроваджувати в життя резолюції з'їзду і налагоджувати контакти з владою та іншими організаціями.

За рішенням Центральної ради до її складу було включено лише 9 представників Всеукраїнської спілки, а не 54, як це було ухвалено на з'їзді. Центральне бюро спілки погодилося на це, але тільки до Установчих зборів, які повинні були змінити структуру парламенту [13. С. 175].

Секретаріат освіти в тісному співробітництві з Всеукраїнською Учительською Спілкою негайно приступили до українізації школи, яка мала відбуватися багатьма напрямками: навчання українською мовою, запровадження українознавчих предметів, підготовка навчальних підручників та посібників українською мовою, відкриття нових українських шкіл та реорганізація російських в українські школи, підготовка вчителів українців тощо. Влітку 1917 р. пройшли два Всеукраїнські вчительські з'їзди, які створили ґрунт для оформлення національної системи освіти. На другому з них (у серпні) було проголошено принципи побудови української школи: єдність і наступність усіх шкіл, право всіх на безплатну освіту, обов'язковість освіти, світськість освіти.

Поступово погіршувалася політична і соціально – економічна ситуація в країні, наростала інфляція, яка з'їдала і без того невисоку зарплатню вчителів. Матеріальне становище учительства в цей період було скрутним. ВУС вела переговори з Центральною радою про підвищення платні вчителям, про покращення матеріального забезпечення шкіл. Швидка зміна політичних обставин не дозволила вирішити ці проблеми.

Після проголошення IV Універсалом самостійності УНР (22 січня 1918 р.) замість Генерального Секретаріату Освіти було створено Міністерство народної освіти на чолі з І. Стешенком. Було проголошено курс на забезпечення можливості одержати безплатну освіту в загальноосвітніх школах усім дітям. Запроваджувався принцип децентралізації управління освітою: право відкривати школи надавалося органам місцевого самоврядування. Отже, ідеологічно інтереси українського вчительства і новоствореного українського уряду співпадали, разом з тим його нездатність

розпочати соціально-економічні перетворення вплинула і на матеріальне становище вчительства.

Поразка Центральної Ради і встановлення Гетьманату дещо змінили засади освітнього життя країни. Замість принципу децентралізації запроваджувався принцип централізованого управління освітою. Новий міністр народної освіти професор Василенко відмовився українізувати існуючі школи і висунув ідею українізації шляхом створення державним коштом нових національних навчальних закладів. Це певним чином затримувало темпи українізації освіти.

10 - 11 травня 1918 року розпочався з'їзд Ради ВУС, але він так і не зміг закінчити роботу [14. С.277]. Причиною цього, як зазначає часопис "Вільна українська школа", стало втручання представників німецьких військових, які заявили, що не було взято дозвіл на проведення заходу у німецького командування, хоча від міністра освіти М. П. Василенка дозвіл було отримано. Але й за два дні роботи з'їзд встиг зробити досить багато.

Зокрема, були порушені питання про матеріальне становище вчительства, діяльність учительських спілок на місцях та їх зв'язок з центром, заснування Всеукраїнського учительського дому в Києві, допомогу хворим викладачам і т.д. [14. С. 278-279]. Були ухвалені відповідні постанови. Але головним, що було вирішено на з'їзді, все ж слід вважати визначення основних напрямків діяльності ВУС, а саме: громадсько-політичного, педагогічно-освітнього та економічно-правового, а також довідково-статистичного, організаційного, фінансового та ін. [14. С. 278].

На з'їзді були поставлені проблеми управління освітою в Україні і винесені відповідні резолюції. Центральному бюро ВУС доручили якнайшвидше домогтися затвердження плану управління освітою в Україні, що був ухвалений ще в грудні 1917 року, але так і не вступив у дію. З'їзду також було доручено добитися від уряду виплати заборгованості вчителям, збільшення асигнування на освіту, підняти в пресі питання про жахливе

становище педагогів, звернути увагу на використання асигнованих коштів за призначенням.

Такими були основні результати з'їзду Ради ВУС 10-11 травня 1918 року. Він засвідчив, що ВУС намагається захистити українських учителів, посилити їх авторитет серед населення та здійснити українізацію школи. Зокрема для розмежування російських та українських учительських спілок в Україні, з'їзд Ради ВУС проголосив заснувати скрізь, де є певна кількість учителів-українців, окремі українські вчительські спілки.

Голова Центрального бюро Всеукраїнської учительської спілки С. Русова зазначала: "З приходом німців на Україну стало дещо легше, більшовики притихли і встановився деякий порядок, а головне - Україна увійшла в коло самостійних державних народів...", у той же час вона відзначає, що влада їй здавалася непевною, штучною, влаштованою з чужою допомогою[15. С. 148].

В результаті спілкування делегації вчителів з міністром освіти було визначено, що міністерство в своїй діяльності не йде разом з громадськими силами, а дотримується старих бюрократичних напрямків. Це виявлялося в тому, що для розробки нового порядку шкільного управління була утворена комісія, яка складалася з людей, яким свого часу була виявлена недовіра з боку українського громадянства. Крім цього, Міністерство освіти не прийняло закон про 100 крб. доплати на дорожнечу, а також про збільшення платні вчителям до 150 крб. на місяць [16. С. 352].

Другий з'їзд делегатів учительських спілок за часів Гетьманату П. Скоропадського так і не відбувся. Міністр внутрішніх справ І. Кістяковський не дав дозвіл на його проведення і запропонував відкласти цю справу на невизначений термін [17. С. 48; 18. С. 302]. Це ще збільшило напругу у відносинах між Всеукраїнською учительською спілкою та діючою владою.

Відносини між українським вчительством та гетьманським урядом, незважаючи на здавалося б однакові прагнення обох сторін (і Спілка, і

гетьман бажали проводити українізацію школи, виховувати в учнях почуття національної свідомості), були неоднозначними. Про прагнення уряду П. Скоропадського покращити ситуацію в освітньому процесі свідчать закони, затверджені Радою Міністрів: 1) в кожній вищій початковій школі серед учителів загальноосвітніх предметів повинен бути вчитель української мови та українознавства [18. С. 362], 2) виділення коштів в розмірі 20 726 716 крб. на утримання існуючих та відкриття нових вищих початкових шкіл [19. С. 183]. Однак на адресу міністра освіти М. П. Василенка не припинялася критика з боку громадських діячів за обмежені заходи у впровадженні політики українізації школи. Врешті 22 жовтня 1918 р. міністром було призначено П. Я. Стебницького.

Нездатність уряду гетьмана вирішити ці питання була першою причиною розладу у відносинах між ним та ВУС. Остаточний розлад у відносинах між урядом і вчительською спілкою викликав циркуляр наступного міністра освіти В. Науменка про закриття середніх шкіл і вступ учнів у військо [20. С. 29]. Спілка висловила протест з цього приводу. Антиукраїнська спрямованість значної частини політичної еліти, що підтримувала Гетьманат посилювала недовіру до нього з боку української інтелігенції. Критика соціальної політики Гетьмана, протести проти німецького свавілля викликали арешти українських учителів. Як зазначалося у звіті Центрального бюро ВУС: "Українське учительство на місцях арештовували, яко агітаторів проти гетьманської влади, шкільні ради скасовували, жалування учителям не висилали, і ніякі заходи Центрального Бюро не допомагали" [20. С. 29]. Зрештою вчительська спілка увійшла до Українського національного союзу та взяла активну участь в його діяльності [1. С. 121]. Саме з Національного союзу вийшла майбутня Директорія, яка підняла українців проти гетьмана і саме з цього моменту шляхи Спілки та діючої влади розійшлися остаточно. Яскраво відображено ставлення ВУС до Гетьманату у меморандумі, який було видано за часів Директорії.

ВУС підтримала й вітала прихід Директорії до влади. Директорія декларувала позицію, що тільки національна освіта може витворити активну націю. Міністром народної освіти в цей період став професор І. Огієнко. Директорія прийняла постанови про запровадження в Україні всенародного й безплатного навчання, про поліпшення матеріального становища вчителів, про децентралізацію управління освітою. 1919 року було підготовлено “Проект єдиної школи в Україні”. У січні 1919 р. Директорія видала закон про державну українську мову в УНР. Позиція уряду Директорії щодо реалізації освітньої політики в галузі українізації була викладена в доповіді міністра В. К. Прокоповича: “Маючи на увазі не тільки зовнішній бік українізації, який потребує змінити мову російську на українську, не менш важливим є внутрішній бік потрібної дерусифікації нашої школи з боку ідей та змісту наукових викладів, аби забезпечити високий науковий рівень вищих шкіл, а не руйнувати його, міністерство повинно вести роботу з дерусифікації в такому темпі, аби не порушити культурно-науковий рух справи, не пригальмувати його реформаторськими заходами, коли трудно, навпаки, пришвидшувати його”.

Центральне бюро ВУС звернулося до Директорії УНР з меморандумом, в якому були викладені основні принципи і завдання реформування національної освіти. Вона запропонувала переглянути план управління освітою в Україні, що був ухвалений за часів Центральної ради [21. С. 266-267]. У вступі до меморандуму, який був опублікований у журналі «Вільна українська школа», зокрема наголошувалося на негативному впливові гетьманських урядів на еволюційний розвиток національної освіти в Україні. На думку українського вчительства цей негатив полягав у спробах забезпечити співіснування двох культур – української та «московської» [21. С. 265]. Також зазначалося, що в справі освіти компетентною організацією є Всеукраїнська учительська спілка, яка об’єднує всі свідомі елементи українського вчительства: «Тільки голос організованого вчительства, що твердо стоїть на сторожі інтересів української школи, може допомогти

Директорії в її бажанні перетворити освіту на нових підставах. І той документ, що ми нижче друкуємо, набирає через те надзвичайної ваги: ми маємо на увазі меморандум, який подало Ц.Б.В.У.С. до Директорії» [22. С. 265]. Взагалі меморандум носив декларативний характер, був переповнений емоціями, і мав засвідчити прихильне ставлення вчительської спілки до Директорії. 15 – 18 січня 1919 року в Києві відбувся Другий з'їзд делегатів ВУС. З інформацією про законопроект шкільного управління, розроблений Міністерством освіти, на з'їзді виступив С. Постернак. Дискусія розгорнулася навколо проблеми ролі комісарів в управлінні освітою [22. С. 188]. З'їзд ухвалив постанову щодо законопроекту Міністерства освіти «Про тимчасове шкільне управління». Відповідно до постанови Міністерство освіти повинне було призначати комісарів освіти за рекомендацією місцевих учительських спілок та санкцією Центрального бюро ВУС, яким надавалося право відкликати комісара освіти з посади. Були внесені також доповнення до законопроекту Міністерства освіти щодо складу повітової та губернської шкільних рад [23. С. 46]. Ці заходи свідчать про налагодження співпраці між урядом і вчителями, але, як відомо, на реалізацію зазначених планів часу не залишалося. У 1919 році на українських теренах розгорнулася кривава боротьба між «червоними», «білими», «жовтоблакитними». Територія впливу Директорії постійно зменшувалася, українська освітянська інтелігенція мала сама піклуватися про своє виживання. Потрібно зазначити, що деякі її представники покладалися в цій справі виключно на власні сили. Ще за часів Гетьманату Україну охопила «отаманщина». На думку дослідників її виникнення спричинене поєднанням соціалістичних поглядів, козацької романтики, намаганням вирішити всі питання військовими заходами. Частина отаманів походили з інтелігенції. Наприклад, Д. Терпило (Зелений) був вчителем. З цієї ж професії вийшли О. Волинець, брати Чучупаки, Соколовські та багато інших. Із земської медицини походили І. Луценко, Михайло Малашко. Із селян походив Н. Махно, який на 1917 рік фактично був професійним революціонером. Значна кількість отаманів походила з

кадрових військових - Ю. Тютюнник, П. Болбочан, М. Горобець. Отаманами ставали люди переважно з покоління 80-90-х років XIX століття. Ця генерація формувалась під впливом політизації українського національного руху. Переважаючою ідеологією руху був соціалізм. Соціалістичні погляди передбачали відмову від регулярного війська, народницький ідеал, романтизацію народних рухів (козацько-селянські повстання, гайдамацький рух). Тому вони не сприймали регулярного війська, вважали ідеальним обрання старшин козаками. Ці вихідці з української інтелігенції пройшли Першу світову війну, де здобули військову освіту. У них сформувалося враження, що всі питання можна вирішити шляхом насильства, військовими засобами, а війна виробила звичку до зброї, жорстокості. Основна маса отаманів та їх прихильники взагалі були противниками державності.

Не зважаючи на складнощі в стосунках між освітянською інтелігенцією і українськими урядами значна частина освітян підтримувала саме українське державотворення. Про це свідчить представник протилежного, більшовицького табору заступник Наркомосу України Я. Ряппо: «Передусім уся інтелігенція, яка далі Лютневої революції не пішла, стала по ту сторону барикад. З перших же днів Жовтневого перевороту вона дотримувала тактики активних саботажу і спротиву... Вельми уперто трималися професура і учительство, які брали участь в усіх антирадянських рухах і операціях... Чітку лінію поки витримують поряд з російською чорносотенною еміграцією частина української інтелігенції, яка орієнтується і до сьогодні на «Українську Народну Республіку» з Петлюрою, автокефалістами та іншими авантюристами на чолі.... Мало того, вона долучилася до громадянської війни, беручи участь у всіх етапах її, створенні усіх угруповань Української Центральної Ради, гетьмана, німців, Петлюри, Антанти, Денікіна, Врангеля, поляків, — до бандитів включно. Кваліфікована її частина (професура, адвокати, педагоги та ін.) брала участь у керівництві цією боротьбою, а її низи — пересічне міщанство, офіцери, сільські вчителі і священики — перебували в самій гущі громадянської війни» [25. С. 3–4].

Таким чином проблемними місцями у відносинах між українськими урядами і освітянською інтелігенцією були: керівництво освітою(оновлення керівних кадрів і установ, скасування старих навчальних округ); темпи і методи українізації освіти; матеріальне становище вчительства. Українська освітянська інтелігенція була рушійною силою українського державотворення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постернак С. Із історії освітнього руху на Україні за часи революції 1917—1919 рр. К., 1920. 127 с.
2. Сірополко С. Історія освіти на Україні. К.: Наук. думка, 2001. 174 с.
3. Кукурудзяк М., Собчинська М. З історії Всеукраїнської учительської спілки періоду національно-визвольних змагань // Симон Петлюра у контексті українських національно-визвольних змагань. Збірник наукових праць. Фастів: Поліфаст, 1999.
4. Осташко Т. Всеукраїнська учительська спілка // Малий словник історії України. К.: Либідь, 1997.
5. Сорочан Н. А. Всеукраїнська учительська спілка і проблеми управління освітою в Україні в 1917-1920 рр. // Збірник Київського нац. лінгв. ун-ту. Серія "Історія, економіка, філософія." Вип. 10. К.: Вид.центр КНЛУ, 2005. С 48-55.
6. Орел Ю. В. Українізація освіти у період визвольних змагань 1917-1920 рр.
URL:http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13442/Orel_Ukrainizatsiia_osvity.pdf?sequence=3&isAllowed=y
7. Шейко В. М. Інтелігенція і влада в часи Української революції 1917—1921 рр.: історіографія за окремими сферами культури.
URL:<file:///D:/System/Downloads/165756-363424-1-SM.pdf>
8. Стешенко І. До українських народних вчителів//Нова Рада. № 1. 1917. 25 березня. URL: <https://libraria.ua/numbers/921/>

9. Галай С. Українізація школи//Нова Рада. № 28. 1917. 2 травня. URL:
<https://libraria.ua/numbers/921/>
- 10.Баккалінський А. Всеукраїнська учительська спілка // Вільна українська школа. 1919. №8-9. С. 284-289
- 11.3 життя вчительських спілок // Вільна українська школа. 1917. №1. С. 13.
- 12.Вісник педагогічно-професійного з'їзду. Видання організаційного комітету з'їзду. К., 1917. №1-7.10-16 серпня.
- 13.Білецький Л. До українського вчителства // Вільна українська школа. 1917. №3-4. С. 172-176
- 14.3 життя вчительських спілок // Вільна українська школи. 1918. №8-9. С. 277.
- 15.Русова С. Мої спомини. К.: Україна-Віта, 1996. С. 148.
- 16.3 життя вчительських спілок// Вільна українська школа. 1918/19. №3.
- 17.3 життя вчительських спілок // Вільна українська школа.1918/19.№1. С. 48
- 18.Шкільна хроніка // Вільна українська школа. 1918. №10. С. 362.
- 19.Шкільна хроніка // Вільна українська школа. 1918/19. №3. С. 183
- 20.Справоздання Центрального Бюро Всеукраїнської Учительської Спілки// Вільна українська школа. 1918/19. №6-7. С. 29.
- 21.Вільна українська школа.1918/19.№5.
- 22.Справоздання Центрального Бюро Всеукраїнської Учительської спілки // Вільна українська школа. 1919/1920. № 5 – 6.
- 23.Резолюції II-го З'їзду Делегатів В.У.С. // Вільна українська школа. 1918/19. № 8 – 9.
- 24.II з'їзд делегатів Всеукраїнської Учительської Спілки 15-18 січня 1919 року. Доклади, протоколи, резолюції // Вільна українська школа.1918/19. № 6-7. С. 37.
- 25.Ряппо Я. Просвещение на Украине за годы революции. Путь просвещения. 1922. №6. С.1-32.